

Industrieel erfgoed in Indonesië

Op zoek naar
nieuwe functies

Industrieel erfgoed uit de koloniale tijd is op veel plekken in Indonesië nog terug te vinden. Soms vervult het de oude functie, zoals bij spoorwegen, irrigatiewerken en suikerfabrieken. Op andere locaties ligt het er verlaten en vervallen bij. Kan industrieel erfgoed ook in Indonesië een nieuwe impuls geven aan toerisme, lokale economie en vervallen stadsdelen?

Sawahlunto

Een keurig dorpsplein, omgeven door statige, witte gebouwen in westerse stijl, ijzeren bankjes, een fontein, brede stoepen en schaduwrijke bomen: dat was mijn eerste indruk van Sawahlunto in West-Sumatra, een mijnstadje ontstaan door de vondst in 1868 van uitgestrekte steenkolenvelden. Rika Cherish, toen directrice van de musea in Sawahlunto, nam mij die mid-

Voormalig hoofkantoor
Ombilin maatschappij,
Sawahlunto

Linksboven: Mijnschat Sawahlunto

Rechtsboven: Voormalige gaarkeuken, Sawahlunto

Linksonder: Treinstation Sawahlunto

ernaartoe en op het laatst moesten we drie keer een rivier door om het dorpje Sukamade te bereiken. We verbleven hier om zeeschildpadden te observeren die 's nachts eieren op het strand leggen. Maar tot mijn verrassing kwam ik terecht in een plantage-dorpje waar de tijd leek stil te staan. Rond een oud fabriekje stond op een heuvel het stenen huis van de opzichter en aan de voet hiervan drie rijen gammele bamboehuisjes van plantage-arbeiders. In de fabriek werd nog steeds rubber, cacao, koffie en kopra verwerkt; op de machines stond de koloniale merknaam Braat vermeld. Dorpjes zoals deze werden tussen 1870 en 1930 over heel Java door westerse planters opgericht. Lees de roman 'Heren van de thee' van Hella Haasse er maar op na.

dag mee langs de bekendste bezienswaardigheden van het stadje: de oude gaarkeuken, een mijnschacht, het hoofdkantoor van de voormalige Ombilin maatschappij, de sociëteit, de woning van de assistent-resident en het oude treinstation. De gaarkeuken is nu een museum, de burgemeester woont in de woning van de assistent-resident, de schoorsteen van een oude elektriciteitscentrale doet dienst als minaret en in het station staat een stoomlocomotief met tandrad-voorziening, die vroeger de kolen naar de havenstad Padang bracht. Alles prachtig bewaard en hiermee misschien wel het beste voorbeeld van behoud van industrieel erfgoed in Indonesië.

Beide voorbeelden laten zien dat er nog veel industrieel erfgoed in Indonesië is terug te vinden. Met het openstellen in 1870 van Nederlands-Indië voor privékapitaal ging de economie van de kolonie snel groeien en nam ook de industrialisatie een aanvang. Dit had hoofdzakelijk betrekking op infrastructuur (havens, spoorwegen, irrigatiewerken), primaire verwerking van plantage-artikelen (fabrieken voor suikerriet, rubber, koffie, thee, tabak), mijnbouw (kolen, olie, tin), lichte machinerie (voor leger en fabrieken) en openbare faciliteiten (gas, elektriciteit, ijs).

Meru Betiri

Begin dit jaar bezocht ik het natuurpark Meru Betiri, ver weg van de bewoonde wereld in Oost-Java. Per jeep reden we

Links: Rubberfabriek Sukamade

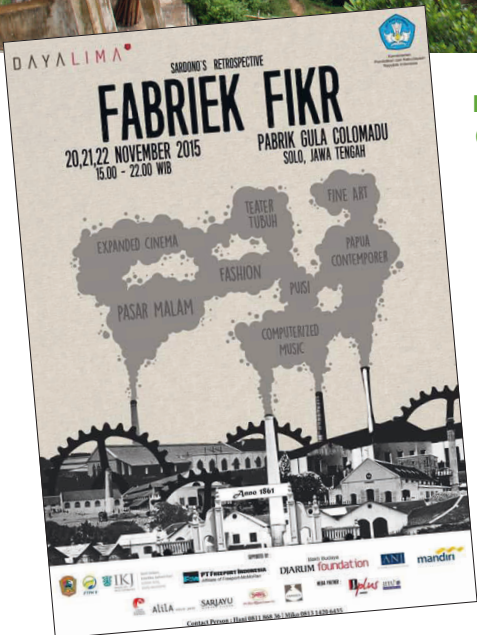
Rechts: Braat machines, Sukamade

Spoortraject op Java

Excursie naar suikerfabriek Tasikmadoe bij Surakarta

Art performance in de suikerfabriek Colomadu bij Surakarta

Industrieel erfgoed 'tempo doeloe' (zoals vroeger)

Het is verbazend om te zien dat veel van dit industrieel erfgoed uit de koloniale tijd nog steeds de oude functie vervult. Werkende suikerfabrieken van honderd jaar oud kom je overal op Java tegen. Water- en irrigatiewerken uit het eerste kwart van de 20ste eeuw vervullen nog steeds een belangrijke rol bij het bevoeien van de akkers. De nationale spoorwegen maken nog intensief gebruik van trajecten en bruggen die tussen 1880 en 1930 werden aangelegd. Het spoorbedrijf is zelfs drukdoende om verlaten spoortrajecten en treinstations te reactiveren. Zo werd

onlangs het 132 jaar oude traject Bogor (Buitenzorg), Sukabumi, Cianjur weer geopend, waar sinds 1983 geen trein meer had gereden. Ook oude spoorstations worden weer opgeknapt en in gebruik genomen, zoals het prachtige station Tanjung Priok uit 1914, dat in 2009 werd gerestaureerd en binnenkort weer open gaat.

Voor buitenlandse toeristen is dit industrieel erfgoed bijzonder interessant om te bezichtigen. De romantiek van het verleden dat hier nog voortleeft, de geschiedenis die hier nog zichtbaar is; het is toegevoegde waarde bij een bezoek aan Indonesië. Ook Indonesiërs interesseren zich steeds meer voor dit industrieel erfgoed. Een voorbeeld is de Facebook-groep Laku Lampah, die onder andere excursies organiseert naar suikerfabrieken in de omgeving van Surakarta.

Zoeken naar nieuwe functies Eerder genoemde voorbeelden van industrieel erfgoed in Indonesië hebben allemaal betrekking op het in stand houden van de oude functie, of het verbeelden van de oude functie in de vorm van een museum. Dit

biedt echter beperkte mogelijkheden voor behoud van industrieel erfgoed. Om industrieel erfgoed op grote schaal te bewaren is zoeken naar nieuwe functies van groot belang. Standaardoplossing zijn vaak een heritage hotel, kunstgalerie of restaurant. Industrieel erfgoed ligt echter niet altijd in populaire stadsdelen. Sterker nog, het bevindt zich vaak op afgelegen locaties en bedrijfsterrainen.

Radicaal nieuwe functies kunnen oplossingen en nieuwe mogelijkheden bieden. Ervaringen uit andere landen laten zien dat dit soort rauwe, afgelegen locaties juist aantrekkelijk zijn voor start-ups, creatieve industrieën, pop-up winkels, lokale initiatieven of vertegenwoordigers van de underground-cultuur. Een overheid die hier oog voor heeft kan een belangrijke faciliterende rol spelen, door gebouwen voor geringe

kosten aan lokale initiatieven over te dragen. Het gaat om initiatieven die anders nooit op dit soort locaties en al helemaal niet bij elkaar terecht zouden komen. Industrieel erfgoed kan hiermee bewaard blijven, de lokale economie kan gestimuleerd en nieuwe toeristische attracties kunnen gecreëerd worden. Het kan als katalysator werken voor positieve ontwikkelingen in oude stadsdelen. Hier ligt duidelijk nog een wereld aan mogelijkheden voor Indonesische lokale overheden. ■

Emile Leushuis is sociaal geograaf en auteur van de Gids Historische Stadswandelingen Indonesië (LM Publishers, 2011). Tevens is hij mede-eigenaar van reisbureau Indotracks, gespecialiseerd in individuele reizen op maat naar Indonesië (www.indotracks.nl).

Erfgoed duurzaam in stand houden: dat kan alleen als dat erfgoed ook een functie heeft voor de huidige generatie. Dit besef begint ook door te dringen in Indonesië. Samen met lokale erfgoedorganisaties en andere partijen verkennen Indonesische overheden de mogelijkheden om industrieel erfgoed in te zetten. Met dit doel kwamen in oktober 2015 erfgoedexperts, beleidsmakers en onderzoekers bijeen in het mijnstadje Sawahlunto, in het westen van Sumatra. Omringd door industrieel erfgoed bespraken zij vragen als: op welke wijze kan dit erfgoed worden herbestemd zodat het aan de huidige behoeften voldoet? Hoe bereik je de juiste balans tussen instandhouding en economische exploitatie? Wat voor expertise is er nodig om dit type erfgoed op duurzame wijze te kunnen exploiteren? De bijeenkomst werd georganiseerd door Heritage Hands On en ondersteund door de gemeente van Sawahlunto, PT Semen Padang, DutchCulture en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.